

**УКРАЇНЦІ КРИМУ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ
У СТВОРЕННІ ВІРТУАЛЬНОГО
МУЗЕЮ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ**

→ 2

**МЗС РФ СВІДОМО ВВОДИТЬ В
ОМАНУ РОСІЯН ТА МІЖНАРОДНЕ
СПІВТОВАРИСТВО**

→ 3

КРИВАВИЙ ПРОДУКТ КРЕМЛЯ НА ЕКСПОРТ – СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

ТОЧКА ЗОРУ

Намагаючись збити градус незадоволення міжнародної спільноти російською окупацією Криму, а також її підтримки рішень «Кримської платформи», що закликають до деокупації півострова, глава МЗС РФ вирішив відвести вбік дискусію, говорячи з трибуни ООН про те, що в березні 2014 р. «кримчани скористалися правом на самовизначення».

Олександр ЛЕВЧЕНКО,
експерт, посол України
в Хорватії у 2010-2017 рр.

Діплаомат добре знає, що немає права на самовизначення у жителів політико-географічних регіонів, тому що кримчани не є народом, а населенням півострова.

Світова громадськість чудово розуміє, що без захоплення спецназом ГРУ ГШ РФ будівель уряду та парламенту автономії не могло бути і мови про відставку кримського уряду та проведення референдуму протягом декількох тижнів. Потрібно не забувати, що тоді не було кворуму депутатів Верховної Ради Криму, які начебто ухвалили такі рішення, а ті, що були присутні, – збиралися російською розвідкою по всьому Сімферополью і звозилися на голосування під дулами автоматів. Адже в будинку кримського парламенту, крім російського спецназу, нікого не було. Це Лавров хоче подати як «самовизначення

кримчан», а йому ніхто не вірить і дивується нахабності Кремля.

При цьому В. Путін на спільному засіданні двох палат парламенту РФ з приводу захоплення півострова та наміру його анексії через рішення російської Держдуми в березні 2014 р. раптом згадав, що кримчани «змогли самовизначитися», як це було в Косові. Тільки забув російський президент, що референдум у Косові готувався більше року, там були сотні спостерігачів від десятків парламентів світу та найавторитетніших правозахисних організацій, не було окупаційних військ із сусідньої Албанії та не порушувалося питання про приєднання до Албанії. А проведенню референдуму передували трагічні події 1999 р., коли зі своїх домівок було вигнано 1,5 млн косоварів, які вимушені були втікати в сусідні країни, створивши мігра-

ційно-гуманітарну кризу планетарного масштабу. Проте навіть за таких умов Україна не визнала незалежність Косова.

Для того, щоб міжнародна спільнота менше говорила про окуповані Крим та частину Донбасу, Кремль наполегливо намагається створити лінію конфліктів на Західних Балканах. На кордоні Сербії та Косова зараз дуже тривожно й усім видно, як Росія намагається розпалити військове зіткнення. Туди прибув російський посол та військовий аташе з Белграда для провокування розгортання конфлікту, а ніяк не стримування. Це небачений у світовій практиці за своєю нахабністю та цинічністю дипломатичний демарш. У цей час в Боснії проросійський політик М. Додік дуже старається з допомогою Москви розхитати ситуацію, заявляючи про готовність

Республіки Сербської (РС) до виходу зі складу БіГ. Хотів би нагадати, що М. Додік був виведений на вищу політичну орбіту Боснії завдяки США. Але пізніше він змінив орієнтацію на жорстко прокремлівську, завів у Республіку Сербську московський капітал, що скупив головні підприємства РС, поставивши на чолі нового менеджменту російських розвідників зі стажем. Тоді з М. Додіком працював російський посол Боцан-Харченко, який зараз очолює дипмісію в Белграді і підбурює Сербію до військового конфлікту з Косовом. У Чорногорії Москва теж хоче взяти реванш, навіть незважаючи на те, що ця країна увійшла до НАТО. Там Кремль теж провокує громадянські зіткнення, а ідея проста: створити низку конфліктів у центрі Європи. Питання окупованих Криму та частини Донба-

су тоді відходять на другий план, а Росія з'являється на Балканах як своєрідний миротворець та перемовник, потрібний для врегулювання конфліктів. Тільки скільки це може принести смертей і горя? Однак Москву це не хвилює, адже ситуація вже не раз апробовувалася тут на Балканах в 90-х рр., як і в Придністров'ї, Грузії, Азербайджані та, звичайно, в Україні.

Кремль знає, що він робить, адже займається своєю улюбленою справою – розпалюванням військових конфліктів. Війна, ненависть та нестабільність стали головними статтями експорту московської політики. Тому міжнародному співтовариству слід зробити висновки щодо країни-постачальника головних військових конфліктів в усьому світі, де всюди стоїть клеймо: «Зроблено в Росії».

ПРЕДСТАВНИКИ КРАЙОВОЇ РАДИ УКРАЇНЦІВ КРИМУ ЗУСТРІЛИСЯ З МИТРОПОЛИТОМ ЕПІФАНІЄМ

НА ЧАСІ

20 жовтня 2021 року Предстоятель помісної Української православної церкви, митрополит Київський і всієї України Епіфаній зустрівся у своїй резиденції з представниками Крайової ради українців Криму (надалі КРУК) Андрієм Щекуном, Сергієм Мокренюком та Андрієм Іванцем. У зустрічі також взяв участь митрополит Сімферопольський і Кримський Климент. Про це повідомляє Пресслужба Київської митрополії Української православної церкви (ПЦУ).

Олекса БЕСКИД

Під час спілкування йшлося про систематичне порушення прав людини, зокрема й вірян та духовенства ПЦУ, в тимчасово окупованому Криму, саміт «Кримської платформи», а також акції та громадські ініціативи, спрямовані на підтримку незаконно утримуваних в'язнів Криму.

«Питання Криму постійно на моєму порядку денному, практично жодна зустріч з представниками іноземних держав та вітчизняними політичними діячами не проходить без обговорення ситуації на тимчасово окупованих територіях. Ми продовжимо робити в цьому напрямку все від нас залежне, адже Крим – це Україна і

змінити це не вдасться, бо правда – незмінна», – зазначив митрополит Епіфаній.

Митрополит Климент розповів про сучасний стан Кримської єпархії ПЦУ, а також про складне становище, в якому перебувають українці Криму. «Важливо говорити про ці речі, що відбуваються в Криму. Особливо слід аналізувати, що насправді відбувається, і що в найскладніших умовах сьогодні в Криму саме українці, в яких відібрали можливість у самореалізації та збереженні ідентичності – бути українцем. Це прикро чути і гірко констатувати. Але це беззаперечні факти. І ми вдячні митрополиту Епіфанію за постійну увагу до кримського питання, постійну підтримку українців Криму», – наголосив у розмові митрополит Климент.

Окремо сторони торкнулися питання протидії окупаційній російській владі в руйнуванні історичних пам'яток у Криму, зокрема, в ситуації з музеєм-заповідником «Херсонес Таврійський».

«З благословення Блаженнішого Епіфанія на нашому фаховому обговоренні, яке відбулося напередодні в Софії Київській, позицію ПЦУ подав митрополит Сімферопольський і Кримський Климент. Тому фактично в продовження цієї події сьогодні ми обговорили з митрополитом Епіфанієм можливі способи взаємної діяльності Церкви і КРУК щодо використання міжнародних механізмів на захист прав українців Криму – права на віросповідання рідною мовою, на навчання рідною мовою, на захист пам'яток культурної спадщини України в Криму, зокрема і Херсонеса, від дій окупанта. Блаженніший підтримав нас і благословив на цю діяльність», – підкреслив представник КРУК Сергій Мокренюк.

Представники КРУК розповіли митрополиту Епіфанію про самоорганізацію українців Криму, про їхню боротьбу за Український Крим. Митрополит, своєю чергою, благословив кримчан на проведення Конгресу КРУК, що

планується навесні 2022 року. Загалом під час зустрічі в обговоренні порушувалися питання стану кримчан на тимчасово окупованій території, про асиміляцію українців Криму та шляхи спротиву діям окупаційного режиму на півострові.

«Зустріч предстоятеля Православної церкви України Епіфанія з представниками Крайової ради українців Криму є черговим свідченням піклування єдиної канонічної помісної церкви про свою кримську паству та уважного ставлення загалом до проблем української громади Криму, яка сьогодні дискримінується оку-

пантантами. Для нашої громади це знакова подія. В умовах заборони Росією українських громадсько-політичних організацій, які працювали до 2014 року, знищення нею україномовних шкіл та мас-медіа, роль церкви в житті багатьох кримських українців як духовної і культурної опори суттєво зросла. Сьогодні громади ПЦУ в Криму є не лише вогнищами віри, а й оазами української ідентичності. Духовна підтримка є надзвичайно важливою для людей у часи випробувань та переслідувань, а з боку ПЦУ, її ієрархів та особисто предстоятеля відчувається піклування про свою паству в Криму, яка після нападу Росії піддається постійним гонінням», – зазначив представник КРУК Андрій Іванець.

Представники КРУК вручили митрополиту Епіфанію експертно-аналітичну доповідь про стан української громади в окупованому Криму та подякували за духовну підтримку та захист прав українців Криму, щодо яких оку-

«Питання Криму постійно на моєму порядку денному, практично жодна зустріч з представниками іноземних держав та вітчизняними політичними діячами не проходить без обговорення ситуації на тимчасово окупованих територіях. Ми продовжимо робити в цьому напрямку все від нас залежне, адже Крим – це Україна і змінити це не вдасться, бо правда – незмінна», – зазначив митрополит Епіфаній.

панти проводять політику дискримінації та асиміляції.

Представник КРУК Андрій Щекун розповів митрополиту Епіфанію про створення Ради ветеранів при КРУК та просив клопотання підтримки кримчан, що захищають нашу Батьківщину від російської агресії. Зокрема, йшлося також про можливу зустріч з Радою ветеранів КРУК із митрополитом ПЦУ. В обговоренні також торкнулися проблеми дітей політв'язнів-кримчан, що перебувають у російських тюрмах, про необхідність підтримки їхніх родин.

«Важлива зустріч та ґрунтовна бесіда з митрополитом Епіфанієм демонструє суспільству те, що українці Криму підтримані Православною церквою України. У такий час саме віра має зберігатися, що надаватиме смисл та надію. Українці в Криму мають наочно і публічно чути й бачити наші спільні дії щодо захисту їхніх прав», – констатував у розмові представник КРУК Андрій Щекун.

УКРАЇНЦІ КРИМУ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У СТВОРЕННІ ВІРТУАЛЬНОГО МУЗЕЮ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

ГОСТРЕ ПИТАННЯ

Експерти-члени Крайової ради українців Криму, що входять до складу експертної мережі «Кримської платформи», взяли участь у створенні інтернет-порталу «Віртуальний музей російської агресії», презентація якого відбулася 19 жовтня у Києві. Про це повідомляє пресслужба КРУК «Український Голос Криму».

Віртуальний музей російської агресії містить об'єктивну та достовірну інформацію про ключові події та злочини, скоєні під час окупації Росією території України – АР Крим і м. Севастополя.

Наразі на інтернет-порталі rusaggression.gov.ua вже представлені 20 кейсів, які наочно ілюструють факти брутальних порушень Російською Федерацією територіальної цілісності України та прав громадян України. Йдеться, зокрема, про зникнення і викрадення людей, воєнні, еко-

На презентації Віртуального музею російської агресії.

Фото – В'ячеслав Ратинський

логічні та інші злочини РФ, скоєні під час агресії проти України.

Музей створено з ініціативи структур громадянського су-

спільства у співпраці з органами влади України та Міжнародним фондом «Відродження». Інформацію надано українською

й англійською мовами. Її підготували експерти з низки організацій та аналітичних центрів, які систематично займаються проблемами тимчасово окупованого Криму, вона базується на даних, підтверджених офіційними українськими та міжнародними організаціями, правоохоронними органами. З боку держави у створенні музею взяли участь Міністерство культури та інформаційної політики, Український інститут національної пам'яті, Представництво Президента України в АР Крим, Офіс Генерального прокурора, Прокуратура АР Крим та м. Севастополя,

МЗС РФ СВІДОМО ВВОДИТЬ В ОМАНУ РОСІЯН ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВТОВАРИСТВО

НАГОЛОС

Закінчення

Що ж, Москва вирішила пожертвувати традиційними дружніми відносинами з Україною в ім'я своїх експансіоністських амбіцій та захоплення чужих територій. І цілком зрозуміло, що публічні розмірковування кремлівського керівництва, що, мовляв, Росія, як і раніше, навіть після окупації Криму особливо ставиться до стосунків з українським народом і посварилася тільки з українською політичною елітою, яка начебто антиросійськи налаштована, є повною фальшивкою до останньої букви.

Олександр ЛЕВЧЕНКО,
експерт, заступник
Постійного Представника
Президента України в АРК
2006–2007 рр., посол України
в Хорватії 2010–2017 рр.

У цьому ж виданні С. Цеков підтверджує, що «рано-вранці 27 лютого 2014 р., після захоплення Верховної Ради та Ради міністрів Криму та підняття там російських прапорів, у мене була думка, що туди увійшли наші люди (російські солдати)». Далі він пише, що в захопленому (російськими спецназівцями) в ніч на 27 лютого будинку кримського парламенту відбулося історичне засідання. Було сформовано новий уряд. «Великою була роль у тих подіях О. Белавенцева, з яким ми познайомилися 27 лютого 2014 р. Усі найважливіші рішення з 27 лютого до 18 березня 2014 р. приймалися за його найактивнішої участі. Він забезпечував наш захист».

Слова С. Цекова перекреслюють усі «мудрування» низки професорів МДІМО та інших російських вчених про «кримську весну» та начебто отримання Кримом незалежності завдяки місцевій владі. О. Белавенцев є професійним розвідником протягом багатьох десятиліть, за що навіть видворявся з низки країн. С. Цеков знайомиться з О. Белавенцевим 27 лютого, отже, той заходить у приміщення кримського парламенту разом з бійцями спецназу Головного розвідувального управління РФ та з перших хвилин починає управляти кримськими депута-

ФОТО: HTTPS://ANALYTICS.NYU.VA.NET

тами щодо того, які рішення потрібно ухвалювати. За це його В. Путін 21 березня 2014 р. призначає своїм Спеціальним представником у так званому Кримському федеральному окрузі.

С. Цеков згадує, що будинок кримського парламенту контролюють російські військові і в цей час там проходить за зачиненими дверима засідання Верховної Ради. Ні слова не згадується про кворум, а його якраз і не було. Але це для російських спецназівців, що збирають у залі засідань під дулом автоматів кримських депутатів, яких силою звозили з усього Сімферополя російські розвідники, не є проблемою. Про це також згадував відомий кривавий вбивця І. Гіркін – представник російських спецслужб, який прибув до Криму разом з О. Белавенцевим із завданням особистої охорони спікера парламенту В. Константинова, щоб той діяв так, як йому скажуть у Кремлі. Навіть І. Євтюшкін у згаданому збірнику пише, що «І. Гіркін спростував тезу про те, що легітимні органи державної влади півострова самостійно ухвалювали рішення щодо проведення референдуму про статус Криму».

Як згадує В. Константинов, «у ніч на 1 березня 2014 р. співробітники СБУ безуспішно намагалися взяти штурмом будинок Ради міністрів і кримського парламенту, який контролювали «ввічливі чоловічки» (спецназ ГРУ), і ми ухвалили історичне рішення звернутися по допомогу до Президента Росії В. Путіна». Нагадуємо: ані СБУ, ані Збройні сили України не напали на приміщення Верховної Ради та Ради міністрів Криму і про це усім добре відомо, але в планах Кремля було бажання завести військове угруповання в Крим, начебто на прохання кримської влади для блокування українських частин та захоплення усієї важливої інфраструктури півострова. Після цього підконтрольний російським спецназівцям парламент Криму ухвалює рішення про проведення референдуму протягом 10 днів.

Навіть завідувач кафедри історії держави і права юридичного факультету МДУ ім. М. Ломоносова В. Томсинов визнає, що «оскільки на загальнокримський референдум було винесено питання, що передбачає вихід Криму зі складу України, факт його проведення не відповідав конституціям України та АР Крим. У них були відсутні норми, що давали законні підстави для референдуму про сецесію будь-якої території зі складу Української держави». Ст. 73 Конституції України встановлювала категоричну вимогу: «Виключно загальноукраїнським референдумом ухвалюються рішення про зміну території України». Однак незаконно наспіх створені виборчі комісії на півострові під дулами російських автоматів малюють цифри щодо явки та результатів псевдоголосування. Це, власне, і є «російська весна» в Криму. Потім вона знайшла своє продовження на Донбасі, де знову з'являються російські спецназівці, а той же російський полковник розвідки І. Гіркін стає «міністром оборони Донецької народної республіки». З приходом російських військ на Донбас там починається справжня війна.

І як результат, пише в збірнику І. Євтюшкін, – «наша база в Севастополі не тільки залишається, але і весь півострів стає справжнім могутнім авіаносцем передового базування». Тобто Крим перетворено в гігантську військову базу, що несе небезпеку всьому Причорноморському регіону і ширше. Звідси збільшення кількості води, що споживається на півострові. Правда, той же І. Євтюшкін визнає, що «у значній частині населення Криму енергетичний заряд став розвіюватися, і чим більшою була надія, тим сильніше у підсумку стало розчарування».

І насамкінець треба зазначити, що в збірнику московська професура постійно повторює політичну мантру, що прина-

Ст. 73 Конституції України встановлювала категоричну вимогу: «Виключно загальноукраїнським референдумом ухвалюються рішення про зміну території України». Однак незаконно наспіх створені виборчі комісії на півострові під дулами російських автоматів малюють цифри щодо явки та результатів псевдоголосування. Це, власне, і є «російська весна» в Криму. Потім вона знайшла своє продовження на Донбасі, де знову з'являються російські спецназівці, а той же російський полковник розвідки І. Гіркін стає «міністром оборони Донецької народної республіки». З приходом російських військ на Донбас там починається справжня війна.

лежність Криму Росії не підлягає перегляду та півострів став російським раз і назавжди. Але тут треба засмутити московських вчених. Радянський Союз десятиліттями стверджував, що німецьке питання вирішено раз і назавжди, але, як ми знаємо, Німеччина возз'єдналася. З міжнародно-правової точки зору питання російської окупації Криму з намаганням анексії руйнує всю наявну систему міжнародних відносин, що склалися після Другої світової війни. Кримський прецедент відкриває шлях до можливості застосування сили більш сильних у військовому сенсі країн проти слабших. Це розуміють усі міжнародні гравці, крім Росії. Чи погодиться міжнародне співтовариство на вимогу Росії змінювати правила, що дозволяли 75 років запобігати великих війн? Звісно, ні.

А от Київ створив «Кримську платформу» як міжнародний майданчик для вирішення питання повернення Криму Україні. Подобається це Кремлю чи ні, це вже стало міжнародною реальністю. Україна разом з міжнародним співтовариством почала відкриту розмову про ризики російської окупації півострова для дестабілізації всієї системи безпеки в Європі та ширше. При цьому після засідання учасників «Кримської платформи» 23 серпня цього року в Києві треба очікувати конструктивних пропозицій для вирішення цього важливого питання, адже Крим обов'язково буде повернено Україні, рано чи пізно.

Міністерство юстиції та Міністерство закордонних справ.

На презентації порталу представниця Центру дослідження безпекового середовища «Прометей», кримчанка Аліна Майорова передала символічний ключ від музею директору УІНП Антону Дробовичу, оскільки саме ця державна інституція має надалі опікуватися розвитком порталу. А. Дробович, своєю чергою, висловив сподівання, що у перспективі музей російської агресії буде відкрито офлайн у Сімферополі. Міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко наголосив, що музей спростить роботу в частині доказової бази щодо тимчасової окупації Криму, доступу до неї в Україні та за кордоном, буде доповнюватися інформацією про злочини в Криму та кейсами з окупації Донбасу.

У своєму виступі на презентації представник КРУК, співавтор матеріалів для порталу Андрій Іванець повідомив, що експерти-члени КРУК підготували 6 кейсів із 20-ти, які наразі представлені у Віртуальному музеї російської агресії. За його словами, цього року проблема деокупації Криму отримала нову динаміку – скасовано закон про ВЕЗ «Крим», ухвалено закон про корінні народи, проведено представницький саміт «Кримської платформи», який викликав істеріку Кремля та його медіа-обслуги. Створення музею перебуває у цьому ж тренді й є позитивним прикладом взаємодії громадянського суспільства, влади України та міжнародного співтовариства. Саме об'єднаними зусиллями цих сил, на думку А. Іванця, і має бути відновлено територіальну цілісність України, адже деокупація Криму є не тільки загальнонаціональним завданням, а й потребою міжнародного співтовариства. Він закликав до стратегічної витримки у питанні відновлення територіальної цілісності України на півдні, адже «шапкозакидувальні» або нігілістичні підходи до нього є непродуктивними.

У підготовці матеріалів для Віртуального музею російської агресії брали участь такі експерти-члени КРУК, як Андрій Іванець, Андрій Щекун, Людмила Щекун, Павло Лакійчук, Валентина Потапова.

Пресслужба КРУК
«Український Голос Криму»

КРИМСЬКІ ГІМНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

НАШ АРХІВ

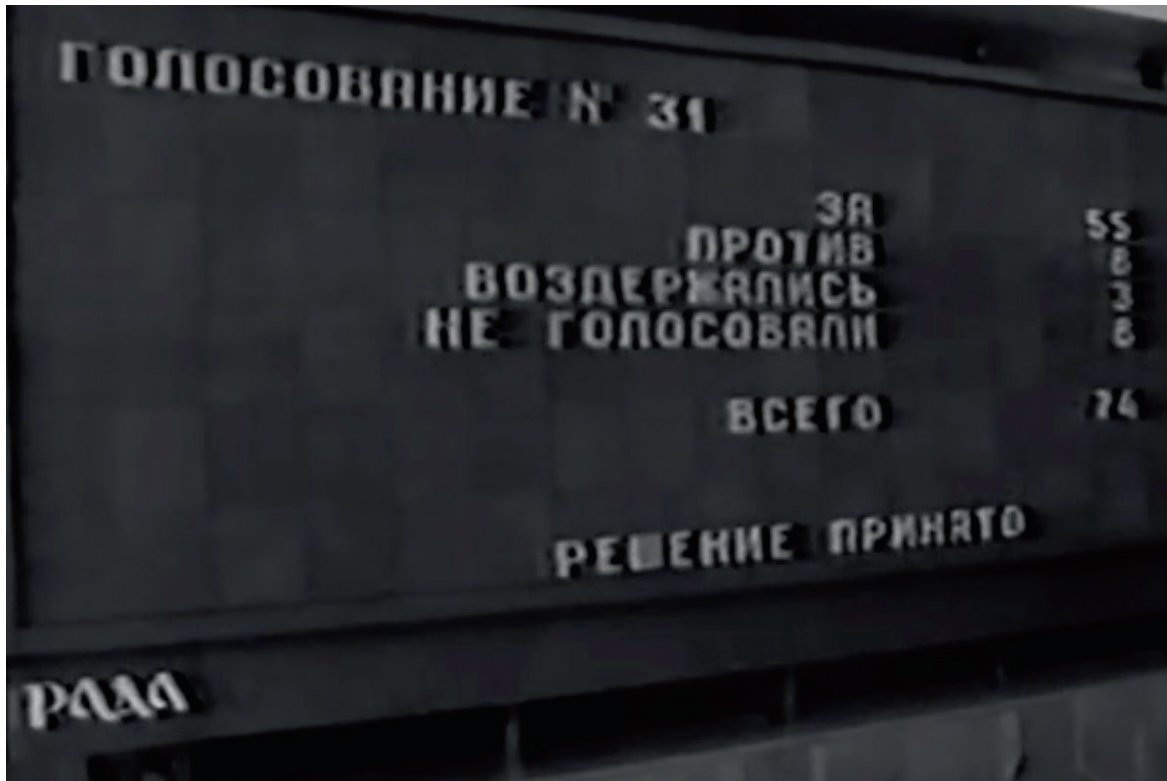
Продовження

ЗАСПІВАЙМО ПІСНЮ ДОРОГЕНЬКУ!

«И внукам оставим цветущий, как сад, Крым!» – скоро виводитимуть юні хористи слова кримського гімну, спішно затвердженого до завтрашньої річниці Конституції АРК. А тим часом дорослі дяді-політики-диригенти розтринькуватимуть народні грошки на створення квітучих ілюзій про безмарну кримську державність. Бо добре відоме з радянських часів гасло «Доженемо та переженемо Америку!» й досі, певно, не дає спокою. І якщо ми ще не наздогнали Штати за рівнем життя, то із законодавчою ініціативою у нас все окей! Їм, американцям, з їхньою 200-річною Конституцією, і не снилося, що за якихось вісім років можна «наштампувати» в умовах скромного автономного формування аж шість (!) «основних законів». Щоправда, п'ять попередніх разом з їхніми творцями вже безповоротно канули в політичне небуття. І хоча останній варіант Конституції АРК мало чим відрізняється, як тепер співають у модному естрадному шлягері, від «попытки №5», його творці мають всі підстави пишатися своїми здобутками. Ще б пак! Відтепер же кримчани разом із власним прапором та гербом, нарешті, мають і свій гімн. Не біда, що довкола останнього атрибута удаваної державності й досі не вщухає скандал. Але чого варті були б наші доморошені політики без політичної «піни»?

Втім, чого варті – можна порахувати. Лише президія кримського парламенту обійдеться цього року місцевим платникам податків у 2 млн 300 тис. гривень, тобто по 150 тис. грн на кожного з 15 її членів. А 100 чоловік апарату Верховної Ради «коштуватимуть» жителям півострова 4 млн 700 тис. гривень – по 47 тисяч на одного за рік!

Та хто тепер рахує гроші, коли на вулиці свято! Рекомендовано відзначати «дворічний ювілей» Конституції АРК з розмахом. З урочистим зібранням і урочистим же виконанням новоспеченого гімну. І нехай йому грець, кримському урядові, який пожалкував видати з держбюджету на цю святу справу 150 тис. гривень! Зате із сімферопольського міського бюджету вдалося витягти 1,5 млн гривень на реставрацію площі імені Леніна, урочисте відкриття якої також заплановано на конституційні «іменини». Ох, і зрадіє ж

Результати голосування у Верховній Раді АР Крим за текст гімну

Ольга Голубева, авторка слів гімну

таким «подарунком» від спікера ВР АРК Леоніда Грача його недавня знайома «баба Ніна» з її жалюгідною пенсією. «Зрадіють» тисячі жителів півострова, відкинутих за межу виживання. «Пишатимуться» оновленою і такою для них «дорогою» (півтора ж мільйона!) площею сімферопольці, вулиці і двори яких вже десятиліттями очікують ремонту.

Зате дочекалися гімну! «... Вместе, крымчане, прославим в веках Крым!» – лунатиме скоро над площею з гучномовців. Спочатку прославимо, а тоді візьмемося за борги? Чи за них нехай відповідає вже інша Конституція – київська?

У нас є навчально-виховні комплекси в Сімферополі, Фе-

одосії, Ялті, Алушті, але в яких умовах вони працюють?! Краще було б ці 1,5 млн гривень віддати школам! Та й взагалі, дуже багато сьогодні проблем. Люди бідують, їм треба допомагати. А щодо автономного формування на теренах України, то питань з виконанням українського законодавства тут чимало. Леонід Грач пишається оновленим залізничним вокзалом, а оголошення українською мовою дублюються з російської лише стосовно українських потягів. Скрізь у Криму встановлені дорожні покажчики, які спрямовують чомусь лише до Москви. А до Києва – немає. Чимало дипломів про закінчення кримських навчальних закладів випишується російською мовою. І

ТЕКСТ КРИМСЬКОГО ГІМНУ,
ЗАТВЕРДЖЕНИЙ ВР АРК
Нивы и горы твои волшебны,
Родина!
Солнце и море твои целебны,
Родина!
Эту землю мы сохраним,
И внукам оставим цветущий,
как сад, Крым.
Цветущий, как сад, Крым.
Зори свободы тебя согрели,
Родина.
Братья-народы тебя воспели,
Родина.
Эту землю мы сохраним,
И вместе, крымчане, прославим
в веках Крым,
Прославим в веках Крым.
Славься, Крым!

Текст гімну

подібних прикладів можна навести безліч. Отож, причин для гучного святкування поки що не бачу.

Григорій КОТНИЦЬКИЙ,
голова Шевченкового
братства Криму:

– І нащо ото здійсмати стільки галасу навколо Конституції АРК? Я в Криму живу давно, але вона мені нічого не дала. І жінці моєї також. Не уявляю, що це за свято таке. І дата не ювілейна. То тепер кожного року будемо святкувати? Якби до цього дворіччя перейменували цей майдан Леніна на майдан Незалежності України, та знесли б того Ілліча, – тоді б і сталося свято. Шевченкове братство порушувало питання про встановлення в центрі міста пам'ятника нашому пророку Тарасу Шевченку, та місцева влада дозволила встановити погруддя майже на околиці. Гроші, які витратили на реконструкцію площі, – марнотратство. Центр «прилизують», а на вулиці, що веде до залізничного

У нас є навчально-виховні комплекси в Сімферополі, Феодосії, Ялті, Алушті, але в яких умовах вони працюють?! Краще було б ці 1,5 млн гривень віддати школам! Та й взагалі, дуже багато сьогодні проблем. Люди бідують, їм треба допомагати. А щодо автономного формування на теренах України, то питань з виконанням українського законодавства тут чимало. Леонід Грач пишається оновленим залізничним вокзалом, а оголошення українською мовою дублюються з російської лише стосовно українських потягів. Скрізь у Криму встановлені дорожні покажчики, які спрямовують чомусь лише до Москви. А до Києва – немає.

вокзалу, можна ноги поламати. Ці 1,5 млн гривень слід було витратити на ремонт дорожнього покриття, тротуарів, тоді б сімферопольці й святкували.

Сергій САВЧЕНКО, заступник
голови Всекримського
товариства «Просвіта»:

– Не знаю, хто і як збирається святкувати цю річницю. Дуже сильно сказано, що це є свято для всіх кримчан. Навіть юридичний статус Конституції АРК – один із законів України, причому абсолютно пересічний. Галас, який здійсмає навколо нього одна з гілок кримської влади, просто недоречний, хоча й розумію політичні мотиви його авторів. Поправка до кримської Конституції Івана Зайця все поставила на місце. Якщо виникають якісь розбіжності з Основним Законом України, то вони вважаються недійсними. Це ми бачили неодноразово з прийняттям кримського бюджету. Що стосується святкування як такого, то, за давньою комуністичною традицією, чим більше свят, тим більше можливостей у влади нагадати про себе. Ми спостерігаємо, як одна з гілок кримської влади працює, а інша, окрім присвоєння сотень почесних звань АРК, здається, нічим більше не займається. Верховна Рада Автономної Республіки Крим в черговий раз нагадає кримчанам про себе на цьому святі. Безумовно, центральний майдан Сімферополя повинен мати пристойний вигляд, але й інші майдани і вулиці міста також. Гадаю, що тих грошей, які витратили на цю реконструкцію, вистачило б заасфальтувати півміста. Це було б доречніше.

Записала Тетяна Успенська

НІ ЗМІСТУ, НІ СТИЛЮ

Члени Російського ПЕН-клубу, відомі російські літератори Андрій Бігов, Фазіль Іскандер, Аркадій Ваксберг, Белла Ахмадуліна, Аркадій Арканов, Юна Моріц, Фелікс Светов, Лев Тимофеев, Віктор Єрофеев, Олександр Ткаченко направили лист на адресу голови Верховної Ради АРК Леоніда Грача та голови Ради міністрів автономії Сергія Куниціна, в якому дана оцінка тексту гімну АРК на слова О. Голубевої. В ньому зазначається, що «опублікований текст абсолютно не підходить для гімна, столь сложного синтетического произведения, тем более, что музыка принадлежит выдающемуся композитору современности Алемдару Караманову». В листі містяться рекомендації залишити гімн Криму «в том виде, в котором он исполняется не один год», тобто без текстового супроводу, або продовжити пошуки високохудожнього і високопрофесійного тексту.

Р. С. Дякуємо членам ПЕН-клубу за належну оцінку поезії О. Голубевої. Але не поділяємо їхньої стурбованості стосовно створення майбутнього «гімну всіх кримчан». У пересічних жителів півострова, людей різних національностей свої турботи, зовсім далекі від необхідності впроваджувати бутафорські «державницькі» символи на теренах Криму. До того ж у російських літераторів на часі й свої проблеми – з державним гімном Російської Федерації...

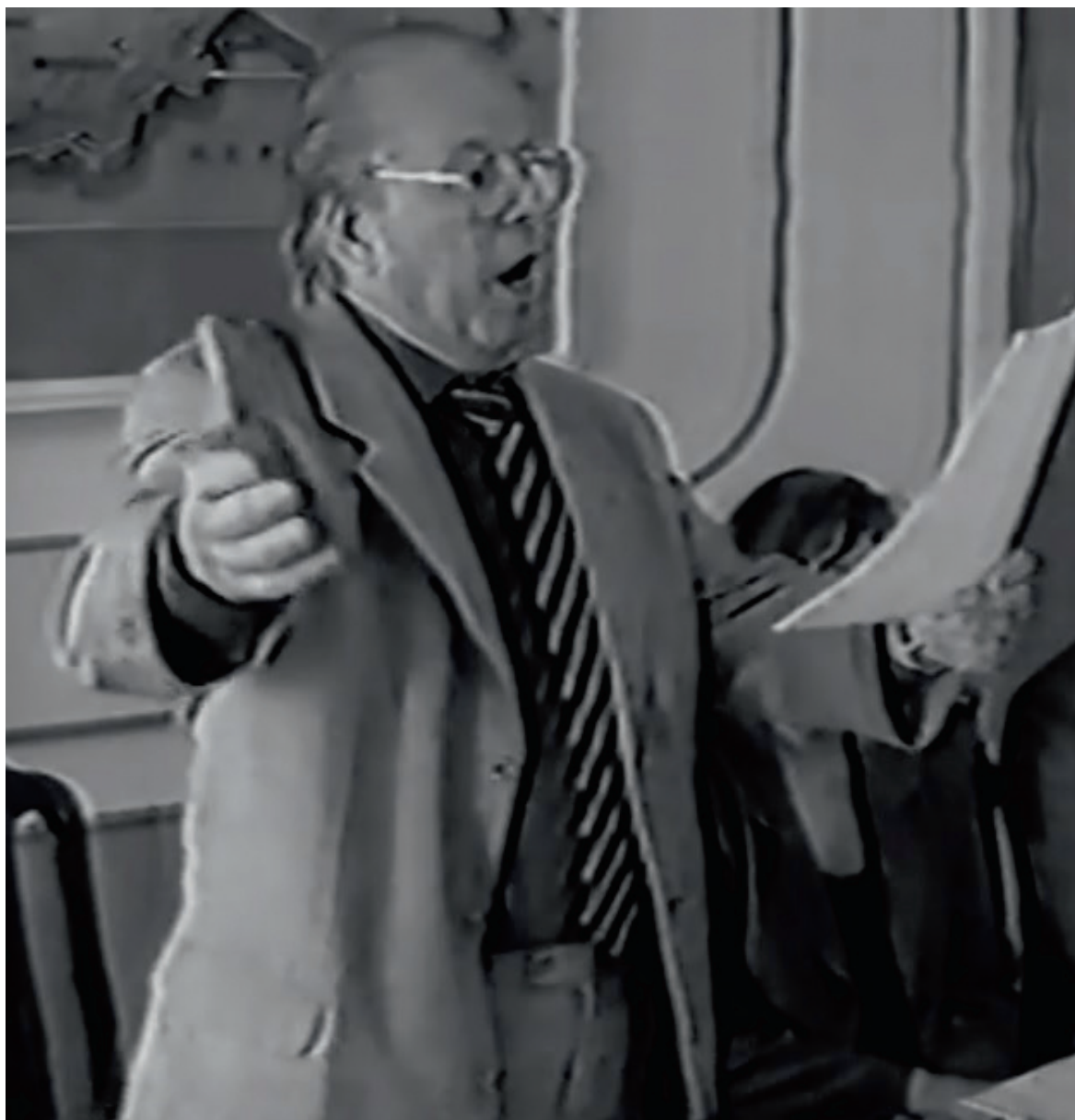
КРИМ ВАРТИЙ КРАЩИХ СЛІВ

Представники кримських ЗМІ підготували «Відкритий лист інтелігенції Криму парламентаріям АРК», в якому висловили думку, що питання із затвердженням тексту гімну автономії необхідно виключити з порядку денного жовтневої сесії ВР АРК. «Так ли нуждается великолепная и сложная музыкальная основа Алемдара Караманова в бездарной словесной надстройке?» – говориться в листі.

Автори звернення запитують депутатів, чому до сих пір не оприлюднена решта варіантів гімну (67!) і чому не проведено відкритого обговорення через засоби масової інформації тексту-переможця. Почався збір підписів журналістів, вчених, літераторів і всіх інтелігентних людей, які поділяють думку авторів листа про те, що «Крым, как колыбель общечеловеческой культуры, достоин лучших слов настоящего вдохновения».

ЗДІЙСНИЛОСЯ...

Як і обіцяв голова Верховної Ради АРК Леонід Грач, 18 жовтня на пленарному засіданні депутати проголосували-таки за текст гімну Криму на слова Ольги Голубе-

Юрій Богатиков, виконавець гімну

вої, визнавши їх неперевершеними. Відтепер заспіваймо разом цю пісню, яка обійдеться, напевно, кримським платникам податків у чималу копійчку. Що вдієш, інколи депутатський мандат вагомий думки професіоналів...

*Нивы и горы твои волшебны,
Родина!*

*Солнце и море твои целебны,
Родина!*

*Эту землю мы сохраним,
И внукам оставим цветущий,
как сад, Крым,*

Цветущий, как сад, Крым.

*Зори свободы тебя согрели,
Родина,*

*Братья-народы тебя воспели,
Родина.*

Эту землю мы сохраним,

*И вместе, крымчане, прославим
в веках Крым,*

*Прославим в веках Крым.
Славься, Крым!*

Тетяна Успенська

СЕРГІЙ КУНИЦІН: «ПОЗИЦІЯ БУДЕ ЖОРСТКОЮ!»

«І надалі моя позиція буде жорстка щодо всіх тих, хто не вміє раціонально витратити бюджетні кошти», – заявив 16 жовтня на прес-конференції голова Ради міністрів АРК Сергій Куницін.

Він повідомив, що рішення від 12 жовтня 2000 р. про тим-

часове відсторонення від виконання службових обов'язків міністра культури АРК Михайла Голубева було прийняте у зв'язку з результатами планової перевірки фінансово-господарської діяльності Міністерства культури Контрольно-ревізійним управлінням АРК. У підвідомчих міністерству установах КРУ виявило фінансові порушення на загальну суму майже 7 млн грн. А в самому Міністерстві культури Контрольно-ревізійним управлінням АРК виявлено факти прихованого кредитування комерційної структури на суму 200 тис. грн за рахунок коштів республіканського бюджету. Вказівку на цей перерахунок видав особисто міністр М. Голубев. До закінчення службового розслідування обов'язки міністра культури виконуватиме його перший заступник Юрій Зирянов.

Глава кримського уряду ознайомився з кошторисами витрат на фестивалі і конкурси, організовані Мінкультури АРК цього року. «Ці цифри мене відверто шокували», – заявив С. Куницін.

(№90-92 (592-594). – 20 жовтня 2000 р.)

«СЛАВСЯ, КРИМ!»

Після прийняття вірша Ольги Голубевої як тексту гімну Криму, навколо чого ще точаться супе-

речки і понині, ми зайвий раз переконалися в тому, що демократія залишається поки що тільки на словах.

Цікаво те, що тема ця, як не дивно, знайшла відгук серед молоді, яка сьогодні взагалі рідко цікавиться політикою. Але ж кому, як не нам, залишиться цей гімн? Саме нам, майбутньому поколінню, слухати й співати безглуздий набір банальних фраз, покладених на таку глибоку музику. Саме нам пояснювати своїм дітям і онукам, як же сталося, що з нашої мовчазної згоди цілковито не відповідний величі і старовинності Криму гімн все ж таки був прийнятий. Прийнятий тими, хто на той час вже піде у небуття, з кого на той час вже не можна буде спитати.

Про гімн Криму вже писано-переписано стільки, що можна книгу видавати. Як виявляється, відсутність оригінальності сьогодні не тільки не засуджується, а навіть заохочується. Остання неоригінальність коштувала кримському бюджету трохи менше, аніж першопочаткові 150 тисяч гривень. Скільки? Тепер це вже не суттєво – втратило актуальність.

Проте цікаво інше – те, як нам цей гімн піднесли. Чи знайдеться хоча б одна людина, яку б запитували: «Вибачте, а що ви думаєте з приводу прийняття цього

Проте цікаво інше – те, як нам цей гімн піднесли. Чи знайдеться хоча б одна людина, яку б запитували: «Вибачте, а що ви думаєте з приводу прийняття цього тексту гімну великого Криму?». Таких людей практично немає. Окрім членів журі, звичайно. До речі, про журі. Ми навіть не побачили решти робіт, представлених на конкурс, а їх було усього 68. Ні текстів, ні рецензій. А якщо припустити, що журі взагалі не читало цих робіт?.. Невже не можна було опублікувати хоча б декілька найкращих варіантів, провести голосування через засоби масової інформації? Адже це робиться для людей, так чому ж людям не було дозволено взяти участь? І навіщо так квапитись?

тексту гімну великого Криму?». Таких людей практично немає. Окрім членів журі, звичайно. До речі, про журі. Ми навіть не побачили решти робіт, представлених на конкурс, а їх було усього 68. Ні текстів, ні рецензій. А якщо припустити, що журі взагалі не читало цих робіт?.. Невже не можна було опублікувати хоча б декілька найкращих варіантів, провести голосування через засоби масової інформації? Адже це робиться для людей, так чому ж людям не було дозволено взяти участь? І навіщо так квапитись?

Це ж як треба не поважати народ, якому служиш, щоб поставити його перед фактом! Чому люди, яким співати й слухати цей гімн, не мають права на власну думку? Чому після гострої критики професійних поетів, письменників, журналістів гімн все ж був прийнятий? Чому Леонід Грач вибачався перед О. Голубевою, обіцяючи відправити обурену інтелігенцію Криму до Ізраїлю? Чому так виходить – крок вперед і два назад? Що це, якщо не свавілля влади? Надто багато запитань, на які ми, гадаю, ще не скоро отримаємо відповіді.

Мабуть, для нашого суспільства це зайвий урок – ми знову нічого не вирішуємо, це не в наших силах. Вочевидь, наша демократія – це пустий звук.

Наталія Щербина, студентка факультету журналістики Таврійського екологічного інституту. (№114-116 (616-618). – 22 грудня 2000 р.)

Матеріал підготував Сергій Конашевич

Фото – з архіву «КС»

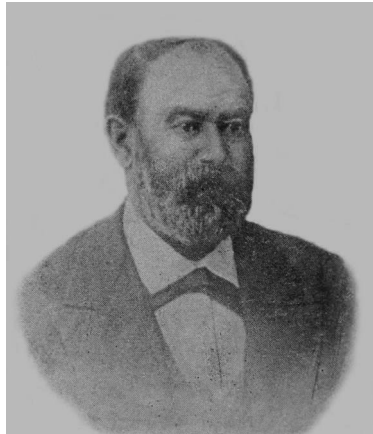
КАРАЇМСЬКЕ РЕМІСНИЧЕ УЧИЛИЩЕ. ШЛЯХЕТНА МРІЯ ТА ЇЇ ВТІЛЕННЯ

КАРАЇМИ

Історія створення Когенівського ремісничого училища в Євпаторії починається з одного листа, написаного 22 березня 1890 р. Його автором був караїмський підприємець Шеломо бен Аарон Коген, а адресатом – Таврійський і Одеський караїмський гахам Шемуель Пампулов.

Будівля Євпаторійського караїмського ремісничого училища. Сучасний вигляд

Шеломо бен Аарон Коген – засновник Євпаторійського караїмського ремісничого училища

Сімферопольська дівоча караїмська школа ім. Когена. Сучасний вигляд

Зусилля й наполегливість цих достойних людей привели нарешті до втілення мрії в життя. Восени 1895 р. Відбулося урочисте відкриття Євпаторійського караїмського ремісничого училища імені Соломона Аароновича Когена, яке розташувалося за адресою: вулиця Воронцовська, 5 (у наш час адреса будівлі – вул. Володарського, 8/14).

Олександр ДЗЮБА

У листі йшлося про план організації навчального закладу, в якому караїмській молоді прищеплювали би знання й навички, які знадобляться молодим людям у подальшій трудовій діяльності, «зміцнивши їхні душевні сили моральними релігійними принципами, зробивши їх корисними і чистими членами суспільства», як зазначав автор листа.

Ідея Когена полягала в тому, аби організувати ремісниче училище для бідних одноплемінників.

Шеломо Коген і його дружина Естер бат Чефанія не мали дітей, тож прагнули залишити по собі добру пам'ять та принести користь своєму народу.

За взірцем мали правити міські училища, підпорядковані Міністерству народної освіти, й програма караїмського училища мала бути ідентичною, з однією відмінністю: замість християнської релігійної традиції там мало викладатися караїмське віровчення, а замість церковнослов'янської мови учні мали вчити біблійну мову – лешон кодеш.

Коген вирішив зробити пожертву на 70 тисяч рублів державними білетами чотиривідсоткової внутрішньої позики за їхньою номінальною ціною, й ці гроші мали скласти основний капітал, а відсотки з цього капіталу – використовуватися на щорічне утримання училища.

Але й це ще не все. Шеломо Коген обіцяв побудувати чи купити для училища будівлю й обладнати її меблями, а також закупити підручники, на що зголосився виділити ще від 12 до 15 тисяч рублів. А поки йшло будівництво, цей добродій був згоден винаймати за свій кошт приміщення для навчального закладу.

Не відкладаючи справу в довгу шухляду, вже в квітні того ж року гахам Шемуель бен Моше Панпулов надіслав клопотання про за-

снування ремісничого училища в Євпаторії директорів народних училищ Таврійської губернії Олексію Миколайовичу Дьяконову, до якого додав проект Когена, що складався з 39 пунктів. Директор, своєю чергою, передав проект у ще вищі інстанції. Але вищі інстанції висловили низку зауважень і, зрештою, проект відхилили.

Вчений комітет Міністерства народної освіти, наприклад, мотивував відмову тим, що в Євпаторії має бути створено Олександрівське караїмське духовне училище, питання про відкриття якого також не так давно розглядалося в тому міністерстві, а два караїмські училища на одне місто – це, мовляв, забагато.

Аби не образити почуття мецената, освітянське керівництво запропонувало йому варіанти більш раціонального використання його грошей: наприклад, заснувати стипендії для студентів ОКДУ, що називалися би на честь благодійника, або організувати при згаданому закладі підготовчі класи, або навіть збудувати гуртожиток для учнів духовного училища. А коли шановний пан Коген конче хоче заснувати саме ремісниче училище, то міністерство запропонувало зробити це не в Євпаторії, а в губернському центрі Таврії – Сімферополі.

Але пана Когена не надихали такі пропозиції міністерства, й він для любощів свого задуму підключив важку артилерію в особі Еліягу бен Еліягу Казаса, зрештою далеко за межами караїмської спільноти педагога та просвітянина. До його слів прислухалися чиновники, а його думка користувалася пошаною у всіх причетних до справи народної освіти. За допомогою п. Казаса проект був доопрацьований, і до нього були додані детальні обґрунтування, автором яких був сам Казас. Також він допрацював статут училища та його навчальну програму так, аби все це припало до смаку міністерським чиновникам. Він же був і автором листів, які розси-

лалися від імені гахама Панпулова й мецената Когена.

Однак п. Казас не обмежився власною допомогою й залучив уже навіть не просто важку артилерію, а справжню суперзброю в особі художника-мариніста Івана Костянтиновича Айвазовського. Його-то в Криму знали всі. Звичайно, й не тільки в Криму: Айвазовський мав замовити слівце стосовно проекту відкриття училища в Євпаторії у розмові з міністром освіти Російської імперії графом Іваном Давидовичем Деляновим, з яким у художника склалися дружні стосунки.

Зусилля й наполегливість цих достойних людей привели нарешті до втілення мрії в життя. Восени 1895 р. відбулося урочисте відкриття Євпаторійського караїмського ремісничого училища імені Соломона Аароновича Когена, яке розташувалося за адресою: вулиця Воронцовська, 5 (у наш час адреса будівлі – вул. Володарського, 8/14).

Для училища було зведено двоповерховий будинок; окрім нього, до закладу належав ще один будинок на Володарського, 13, де розташовувалися квартири завідувача й викладачів ремесел.

Засновник училища Шеломо (Соломон) Коген був вшанований високою нагородою – орденом святого Станіслава III ступеня, а його портрет було встановлено у головній залі навчального закладу.

Навчання в училищі тривало п'ять років, але згодом його термін скоротили до чотирьох. Мотивували таке скорочення тим, що учні намагаються якомога швидше почати застосовувати отримані знання на практиці й нерідко кидають навчання задля можливості заробляти гроші, тож без шкоди для опанування програми було вирішено піти назустріч цьому цілком зрозумілому побажанням учнів.

На навчання приймали хлопців віком від 12 до 16 років, які мали знання, що відповідають випус-

книку початкового народного училища. 25 учнів могли вчитися безкоштовно.

Статут ЄКРУ ім. Когена наголошував, що училище має на меті «підготовку тямущих майстрів і підмайстрів», але й до викладання загальноосвітніх дисциплін там підходили ґрунтовно. Викладалися караїмське віровчення й давньобіблійна мова (лешон кодеш), арифметика, російська мова, геометрія, технологія металів і дерева, технічне креслення.

Караїмську релігійну традицію мав викладати один зі старших газзанів, який призначався на цю посаду Таврійським і Одеським караїмським гахамом.

Після смерті Шеломо Когена, засновника училища, ним опікувалася дружина його брата, Фрумла Ісааківна Коген. З її ініціативи було запроваджено новий предмет – чавунно-ливарну майстерність. На будівництво майстерень вона зробила велику пожертву – близько 20 тисяч рублів. Усього в училищі було шість майстерень – окрім згаданої чавунно-ливарної, ще слюсарно-ковальська, столярна, колісна, токарна по металу, токарна по дереву. Всі вони були добре обладнані, зручні, світлі й просторі. Викладачів ремесел у штаті училища, до речі, було найбільше – троє. Серед викладачів інших дисциплін були: вчитель караїмського віровчення, вчитель російської мови та арифметики, вчитель чистописання й малювання.

Гроші, на які існувало училище, походили з капіталу в 60 тисяч рублів, які пожертвував п. Коген, у білетах чотиривідсоткової державної позики. Вони щорічно приносили 2400 рублів. Ще 400 рублів на рік надходили від здачі в оренду флігеля при училищі. На рахунок навчального закладу надходили й пожертви. Також були замовлення від приватних осіб і різних закладів. Розподіл прибутку від цих замовлень давав змогу заробляти гроші не лише училищу, а й тим, хто їх виконував. Третина від цих

прибутків йшла майстрам, які керували виконанням замовлень учнями, третина – на виплати незможним учням і третина – на користь училища.

За доброю традицією караїмських навчальних закладів до ЄКРУ приймали не лише караїмів, а й представників інших національностей та віросповідань. У 1914 р. таких там навчалася близько половини. Для християнських дітей було запроваджено предмет із християнської релігійної традиції, який викладав православний священник.

У 1920 р. училище було перетворено у професійно-технічну школу, а його майстерні перейшли до трамвайного парку. Нині у колишній споруді училища – звичайний житловий будинок. Та для нащадків залишилася слава історія цього навчального закладу. У наш час її дослідженням займається кримський історик Дмитро Прохоров.

Згадуючи засновника ЄКРУ Шеломо Когена, варто нагадати, що із зовсім іншою спорудою, але також зведеною за його рахунок, добре знайомі багато мешканців Києва та гостей столиці. Йдеться про караїмську кенасу на вулиці Ярославів Вал, адже тривалий час у її приміщенні розташовувався Будинок актора. На її будівництво разом із придбанням ділянки Коген витратив 125 тисяч рублів – астрономічну на той час суму грошей. Рідним містом Шеломо Когена була Євпаторія, але в 1860 р. він переїхав до Києва, де з компаньйоном Юфудою Шапшалом заснував тютюнову фабрику, що згодом стала найбільшою у Києві та довколишніх губерніях. Коген робив пожертви не лише на своє євпаторійське дітище, а й на Олександрівське караїмське духовне училище, де було засновано стипендію його імені. Його дружина Естер бат Чефанія заснувала в Сімферополі караїмську дівочу школу, також названу Когенівською, давши 15 тисяч рублів на зведення для неї будівлі.

Пам'ять про подружжя благодійників живе у цих давніх спорудах й у пам'яті нащадків.

Фото надані автором

ХАЙ БУДЕ СВІТЛО! ВІРМЕНИН І КАРАЇМ – МРІЙНИКИ-ПЕРШОПРОХІДЦІ

КАРАЇМИ

Електричну лампочку до Євпаторії приніс зовсім не Ілліч. Це зробили двоє підприємливих мрійників – вірменин з караїмом.

Олександр ДЗЮБА

Ідея освітити Євпаторію електричним світлом належала місцевому архітектору Павлу Яковичу (а насправді Богосу Акоповичу) Сеферову. А допоміг йому цю мрію втілити в життя інженер-технолог Данило Самійлович Черкез. Вони й стали власниками першої у цьому курортному місті «Євпаторійської центральної електричної станції», що почала давати світло 10 лютого 1908 р. Тоді вулиці міста спалахнули світлом сорока чотирьох вуличних ліхтарів.

Для Євпаторії це була непересячна подія, що неабияк здивувала не лише містян, а й їхніх чотириногих друзів. Ось що писала місцева преса:

«Десятого лютого цього року мешканці міста Євпаторії ввечері були здивовані надзвичайним світлом, схожим на місячне; вони юрмилися на вулицях, освітлених цим дивним світлом, що виходить від великих білих ліхтарів; дітлахи кружляли під ліхтарями, що висіли серед вулиць на високих стовпах, радіючи новому світлу; тварини лякалися й кидалися в бік, не освітлений електричним світлом».

Візьмемо до уваги той факт, що випромінювання нового дива цивілізації було доволі потужним: ліхтарі давали потужність у триста й більше свічок. Тож реакція й людей, і представників євпаторійської фауни цілком зрозуміла.

Електроварня стояла на березі моря, поряд із «Приморською санаторією». Так давня назва міста Кезлев – «стооке» – стала ще більш промовистою. Сто очей Кезлева тепер яскраво сяяли вночі, й їхнє сяйво можна було спостерігати з широких морських просторів. Улітку вулиці освітлювалися до першої години ночі, взимку – до опівночі. Але й по тому місто не занурювалося в темряву: освітлення тривало за допомогою жарових лампочок.

Міська влада згодом викупила електростанцію в її засновників, і вона стала належати Євпаторії й юридично.

Спочатку електричне світло було не всюди, а лише на цен-

Євпаторія. Лазаревська вулиця.
Eupatoria - Rue Lazareff.

Лінія електропередач на тлі мечеті Хан-Джамі, будинку Дувана й Миколаївського собору

Прибутковий будинок Семена Езровича Дувана

тральних вулицях – Морській, Лазаревській, Земській, Фонтанній та Олександрівській. Також купалися у світлі міська набережна, «Приморська санаторія», а влітку ще й естрада в міському сквері.

Було б важко вимагати від міста чогось більшого – адже електрика тоді була задоволенням не з дешевих (не дивуймося, що така ситуація повертається в наш час, адже все нове – то добре забуте старе). За освітлення цих вулиць

бюджет Євпаторії сплачував рахунок у 500 рублів щомісяця.

А вдома мали таку розкіш лише півсотні абонентів, серед них: готелі, ресторани та найреспектабельніші крамниці. До речі, оплата за послугу тоді була погодинною й стягувалася з кожної лампочки. Тож нашим олігархам – власникам обленерго ще є що запозичити з досвіду попередників. Та, на відміну від тих, хто приватизував за безцінь радянську спадщину, Сеферову й Черкезу, як першопро-

хідцям, довелося добряче вкласти в свій стартап: за обладнання електростанції й мережі вуличного освітлення вони виклали близько 60 тисяч рублів, а утримання електростанції, на якій працювало зо два десятка робітників та службовців, коштувало їй власникам п'ять тисяч рублів на рік.

Крім електростанції, Богос Сеферов звів у Євпаторії чимало споруд, які прикрасили місто. Спроектвані ним міський театр та міська бібліотека стали архітектурними символами Євпаторії, й символами її стрімкого розвитку та культурного прогресу. Також архітектор виконував приватні замовлення, зводячи дачі й садиби заможних євпаторійців. Серед його замовників були і караїми.

Сеферов збудував у Євпаторії ще одну помітну споруду, причому того ж року, що й електростанцію, – прибутковий будинок міського голови Семена Езровича Дувана. Триповерхова будівля на розі Літнього провулку й вулиці Тучина – яскравий зразок стилю модерн, розташована в самому середмісті, поряд із старовинною мечеттю Хан-Джамі та православним собором Миколи Чудотворця. Караїм Семен Езрович Дуван, видатний громадський і політичний діяч, який двічі обирався мером Євпаторії, перетворив її з повітового містечка на курорт європейського рівня, сучасне комфортабельне місто, а в часи Другої світової війни був одним з тих, хто доклав зусиль для порятунку свого народу від знищення нацистами. Зведений на його замовлення будинок за десять років став власністю іншої представниці караїмського народу – Сари Йосипівни Кіскачі. Але невдовзі, вже у бе-

Електроварня стояла на березі моря, поряд із «Приморською санаторією». Так давня назва міста Кезлев – «стооке» – стала ще більш промовистою. Сто очей Кезлева тепер яскраво сяяли вночі, й їхнє сяйво можна було спостерігати з широких морських просторів. Улітку вулиці освітлювалися до першої години ночі, взимку – до опівночі. Але й по тому місто не занурювалося в темряву: освітлення тривало за допомогою жарових лампочок.

резні того ж року, в ньому розташувалася Військово-революційний штаб, одним із керівників якого був Семен Неміч, кривавий більшовицький кат, організатор і виконавець червоного терору, що захлеснув місто того року. Та вже незабаром будинок Дувана стає звичайним житловим будинком, яким є до сьогодні.

Компаньйон Сеферова по євпаторійській електростанції Данило Самійлович Черкез зробив значний внесок у благоустрій багатьох міст як Криму, так і всієї України. Він народився у караїмській сім'ї в Сімферополі. У 1900 р., майже одразу після закінчення Петербурзького технологічного інституту, він став головним інженером Гурзуфа. Обіймаючи цю посаду, він налагодив водопостачання південнобережного курортного міста й створив там установку для отримання льоду. Згодом він став головним інженером Ялти, де звів водогін та систему каналізації. У 1905 р. Данило Самійлович повернувся до рідного міста й допоміг своєму рідному брату Іллі добудувати першу в цьому місті електростанцію і ввести її в експлуатацію. Згодом він збудував і електростанцію в Феодосії.

Згодом Черкез був запрошений до Харкова, де на замовлення місцевої влади спроектував найсучаснішу в Європі тієї епохи систему каналізації. Данило Самійлович став одним із найкращих у країні фахівців за своїм профілем, тож проектував ще водогінні й каналізаційні системи у Миколаєві, Полтаві й Сталіно (Донецьку), запрошувався консультантом при проектуванні каналізаційних систем у Москві й Ленінграді. У Харкові, де Черкез працював і викладав решту життя, інженер створив свою наукову школу. Його ім'я і в наш час знають і шанують численні учні й колеги.

Фото надані автором

СТАВЛЕННЯ П. ВРАНГЕЛЯ ДО КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО РУХУ

ЯК ЦЕ БУЛО...

Продовження

Наступне засідання з'їзду відбулося 22 травня. Губернатор Д. Перлік доповів депутатам про зустріч із К. Карповим, а потім розповів, що одразу повідомив про все Врангелю. Головнокомандувач не підтримав Карпова, а заявив, що не має нічого проти рішень з'їзду, адже бажає, щоб національні сподівання кримських татар були втілені в життя, оскільки не розходяться з вказаною програмою з'їзду, і наказав йому передати таку пропозицію: обрати 5-6 представників, які змогли б разом із представником уряду виробити заходи, що стосуються релігійного, культурно-освітнього та економічного життя.

Тетяна БИКОВА,
к.і.н., науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Сільські мешканці. Степовий Крим, 1920 рік

комісію з розробки положення про національне самоврядування при начальникові цивільного управління³.

Згідно з повідомленням польського розвідника, уряд П. Врангеля протягом липня й серпня працював «над татарською автономією, яка охопила б всі аспекти татарської культури, економічного та культурного життя. Як ця автономія виглядатиме на практиці – невідомо. Татари, однак, реагують на неї по-різному, зважаючи до якого табору вони належать. Усі, однак, сходяться на тому, що бойкотувати її не можна. Через неї татарський рух стане легальним і, таким чином, його буде легше поглиблювати. Вони чекають автономії з нетерпінням і пришвидшують уряд, якому не довіряють. По суті, вони налаштовані щодо нього з пасивною ворожістю»⁴.

Після з'їзду врангелівська адміністрація продовжувала втілювати в життя заходи, які мали показати кримським татарам зміну ставлення до них з боку Добровольчої армії. 5 червня було видано наказ начальника управління постачання при Головнокомандувачеві ЗСПР, в якому через мусульманське свято Рамазан усім мусульманам, які працювали у підвідомчих відділах, управліннях та установах, вільних від невідкладних службових нарядів, надавалася відпустка на чотири дні⁵. Така дія мала показати кримським татарам, що нова влада доводить справами своє уважне ставлення до їхніх релігійних почуттів.

У середині червня до Севастополя прибула делегація мусульман на чолі з головою Сімферопольської повітової земської управи М. Кіпчакським. Вона клопоталася перед урядом про включення кримськотатарських шкіл (мектеб) до загальної урядової мережі навчальних

закладів з фінансуванням їх від казни. Повернувшись до Сімферополя, М. Кіпчакський заявив, що уряд підтримав цю пропозицію і пообіцяв у найближчому майбутньому виконати її⁶.

26 червня в севастопольській газеті «Крымский вестник» повідомлялося, що невдовзі в уряд надійде законопроект, який виробляється у відділі народної освіти, про реорганізацію «чужорідних», зокрема й кримськотатарських, шкіл. Це реформування мало перебудувати школи для викладання «на суто національних засадах» з фінансуванням за рахунок держави. Передбачалося таким чином реформувати й кримськотатарську вчительську семінарію в Сімферополі. Крім того, в гімназіях зі значною кількістю кримськотатарських учнів (сімферопольській, карасубазарській і бахчисарайській) передбачалося ввести викладання кримськотатарською мовою. Газета «Таврический голос» додала, що до відділу народної освіти направлено циркуляр про введення в середніх навчальних закладах викладання кримськотатарської мови для всіх, хто забажає⁷.

Комісія з розроблення положення про національне самоврядування розпочала свою роботу 25 серпня. До її складу увійшло 12 кримських татар на чолі з головою Сімферопольської повітової земської управи Мустафою Кіпчакським. На нараді було ухвалено проект «Тимчасового положення про самоврядування кримських татар у сфері духовно-релігійній, культурно-освітній та щодо завідування вакуфами». Перший пункт проекту проголосував: «Татарське магометанське населення Криму в сфері духовно-релігійній, культурно-освітній та щодо завідування вакуфом користується

правом самоврядування в межах, встановлених цим положенням». Замість дореволюційної форми призначеного урядом керівництва мусульманським управлінням ввелося управління виборне – Рада у справах кримських татар (яка мала складатися з 60 осіб) та її виконавчий орган – Управління справами кримських татар. На чолі ради мала стояти світська особа, а головою управління мав бути таврійський муфтії.

Рада у справах кримських татар складалася з представників татарського населення, яких обирали терміном на один рік. Брати участь у виборах мали право «всі особи чоловічої статі мусульманського татарського населення Криму, які досягли 25 років і постійно мешкали на території Криму не менше трьох років до початку виборів». Вибори представників до Ради мали проходити за таким порядком: «Кожен мечетський прихід обирає на приходських виборчих зборах по одному виборнику, а потім виборники кожної волості й кожного міста на волосних та міських виборчих зборах обирають від волостей і міст з татарським населенням до 10 000 душ обох статей – по одному представнику, а від волостей і міст з населенням більше 10 000 осіб – по два представники».

Рада у справах кримських татар мала скликатися щорічно й не менше одного разу на рік. У надзвичайних випадках раду можна було скликати за пропозицією губернатора, постановою Управління справами кримських татар або через письмову вимогу третини членів ради.

Всі постанови в Раді у справах кримських татар склалися двома мовами – кримськотатарською з паралельним перекладом російською. В Управлінні справами кримських татар діловодство провадилося кримськотатарською мовою. Документи, які вони надсилали до урядових установ, мали бути російською мовою.

До ведення Ради у справах кримських татар передавалися: «1) обрання таврійського муфтії, членів Управління справами кримських татар і членів ревізійної комісії; 2) обрання повітових кадів та їхніх помічників і членів Опікунської ради при медресе; 3) визначення грошової суми для утримання та винагороди виборних осіб; 4) складання інструкцій для виконавчих

Остаточо було вирішено (і це прийняв П. Врангель), що кримські татари створять своє внутрішнє національне самоврядування. Окрім того, їм передавалося вирішення вакуфної, культурної та освітньої проблем. Практичне проведення реформ покладалося на комісію з розробки положення про національне самоврядування при начальникові цивільного управління.

органів ради; 5) купівля чи відчуження нерухомого майна; 6) затвердження прибутково-видаткового кошторису; 7) розгляд скарг, які подавалися на членів управління; 8) затвердження штатів кримських татар, які працювали в Управлінні справами і в інших підвідомчих раді установах; 9) розгляд та затвердження грошових звітів Управління справами кримських татар; 10) порушення питань про відповідальність виборних посадових осіб кримськотатарського самоврядування у відповідному порядку (постанова Тимчасового уряду від 11 квітня 1917 р.) та тимчасового відсторонення їх від виконання обов'язків у разі відкриття проти них карного переслідування; 11) прийняття в дар і за заповітом майна, укладання договорів, вступ у зобов'язання, а також подання цивільних позовів».

Далі буде...

- 1 Исхаков С.М. Мусульманская политика П.Н. Врангеля. – С. 189.
- 2 Цит. за кн.: Григорьев А.П. Татарский вопрос в Крыму // Антанта и Врангель. Сборник статей. – М.-П., 1923. – С. 234.
- 3 Там само. – С. 235.
- 4 Первая конституция крымско-татарского народа (1917 г.) // Отечественная история (Москва). – 1999. – № 2. – С. 111.
- 5 «Изыскать пути к парализованию». Документы карательных органов Вооруженных сил Юга России и Крымской АССР о крымско-татарском движении (1920-1923). Публикация и комментарии А.В. Ефимова и Р.Н. Белоглазова // Москва – Крым. Историко-публицистический альманах. – М., 2002. – Вып. 4. – С. 144.
- 6 Исхаков С.М. Мусульманская политика П.Н. Врангеля. – С. 190-191.
- 7 Таврический голос. – 1920. – 25 июня.

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

ПОЛІТИКА НЕВИЗНАННЯ. ЯК ЗАХИСТИТИ ХЕРСОНЕС ВІД ОКУПАНТА?

Знищення та/або пошкодження об'єктів матеріальної культурної спадщини України у Криму набули масштабного характеру.

Для ефективного та якнайшвидшого захисту своїх державних інтересів Україна має наповнити змістом та ефективно використовувати політику невизнання, яку було проголошено ООН та неодноразово підтверджено подальшими резолюціями ООН та документами ЄС.

Наповнення змістом політики невизнання є важливим завданням України в протидії руйнівній політиці РФ щодо нашої культурної спадщини в Криму. Водночас політика невизнання є потрібним інструментом для тиску на державу-окупанта, припинення подальших порушень наших національних інтересів, який, на нашу думку, недооцінений зовнішньополітичним відомством України.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета Свідчення про державну реєстрацію КВ № 23715-13555Р від 06.02.2019 р.

Засновники
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Видавець
ТОВ «Видавничий дім «Українська культура»
Юридична адреса
Видавця:
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1
Директор
Євген БУКЕТ
Головний редактор
Андрій ШЧЕКУН
Дизайн та верстка
В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Надруковано:
ФОП Хісамдінов А. Ю.
Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються. Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову. Зміст газети поширюється на умовах ліцензії CC BY 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплата ціна на 2021 р.: на 6 місяців - 224,64 грн; на рік - 449,28 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонементу.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірна

